

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในรายงานประกอบการเรียนรายวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ประจำปีภาคเรียนที่ 2/2550 มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม” มีวัตถุประสงค์เพื่อสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทต่าง ๆ ที่ปรากฏในรายงานวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่นักศึกษาและชุมชนให้นำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองและชุมชน ดังนั้นเพื่อให้ทราบแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยจึงแบ่งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 2 ประเด็น ได้แก่

1. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น

เอกสารที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

ความหมายของภูมิปัญญา

ภูมิปัญญา (wisdom) หมายถึง ความรู้ ความสามารถทางวิชาการ ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากอดีต สืบส่งต่อกันมา และพัฒนาตามกาลสมัยและสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยการสังเกต ทดลองใช้ คัดเลือก แล้วถ่ายทอดเป็นวัฒนธรรมสืบทอดต่อมา ภูมิปัญญาชาวบ้านมีคำเรียกอยู่หลายคำ เช่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน (popular wisdom) ภูมิปัญญาพื้นบ้าน (folk wisdom) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) ภูมิปัญญาไทย ภูมิธรรมชาวบ้าน เทคนิควิทยาพื้นบ้าน (สมจิต พรหมเทพ, 2543, หน้า 62)

จากการศึกษาความหมายของภูมิปัญญาตามคำเรียกทั้งหลาย มีผู้รู้ได้ให้แนวคิดและความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ดังนี้

สุริวงค์ พงศ์ไพฑูริย์ (2533, หน้า 1 – 15) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ วิธีการจัดการ วิธีการชี้แนะ และการริเริ่มเสริมต่อของนักปราชญ์ในท้องถิ่นหรือในชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้านล้วนสะสมงอกงามขึ้นจากความรอบรู้ ประสบการณ์ ผนวกด้วยญาณทัศนะเป็นรากฐาน ภูมิปัญญาชาวบ้านมีขึ้นเพื่อการปรับเปลี่ยนสภาพทรัพยากร

และองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมให้เพิ่มพูนคุณค่าขึ้นอย่างสอดคล้องประสานและเหมาะสมกับบริบทต่าง ๆ ของสังคมหรือชุมชนของตน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2541, หน้า 11 – 17) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ 4 ประการ ได้แก่

1. ความรู้ ความสามารถ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรมและความสามารถในการแก้ไขปัญหาของมนุษย์
2. ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความจัดเจนที่กลุ่มชนได้จากประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ในการปรับตัวและดำรงชีพตามสภาพแวดล้อมของธรรมชาติ
3. ภูมิปัญญาเป็นเรื่องที่สั่งสมกันมาตั้งแต่อดีต และเป็นเรื่องของการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติแวดล้อม คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ โดยผ่านกระบวนการทางจารีต ประเพณี การทำมาหากิน และพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างสัมพันธ์เหล่านี้ เป้าหมายก็คือ เพื่อให้เกิดความสุขทั้งในส่วนที่เป็นชุมชน เป็นหมู่บ้าน และในส่วนที่เป็นปัจเจกของชาวบ้านเอง หากเกิดปัญหาทางด้านความไม่สมดุลกันขึ้น ก็จะก่อให้เกิดความไม่สงบสุขทั้งในส่วนที่เป็นสังคมและในส่วนที่เป็นปัจเจกของชาวบ้านเอง
4. ประสบการณ์ในการประกอบอาชีพ ในการศึกษาเล่าเรียน การที่ชาวบ้านรู้จักวิถีการทำนา การไถนา การนำกระบือมาใช้ในการไถนา การรู้จักนวดข้าวโดยการใช้กระบือ รู้จักสานกระบุง ตะกร้า เอาไม้ไผ่มาทำเครื่องใช้ไม้สอยในชีวิตประจำวัน รวมทั้งรู้จักเอาดินขี้กระทามาแช่น้ำ ต้มให้เหือดแห้งเป็นเกลือสินเธาว์ ก็เรียกว่าภูมิปัญญาทั้งสิ้น

รังสฤษฎ์ สรรพอาษา (2541 – 2542, หน้า 1 – 18) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้าน (popular wisdom) ไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง นำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้างและลึก ซึ่งชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำเนินชีวิตได้ในท้องถิ่น

รุ่ง แก้วแดง (2541, หน้า 204 – 205) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง องค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยอันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง พัฒนา และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สมดุลกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

วิมล คำศรี (2542, หน้า 127 – 128) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง พื้นเพรากฐานของความรู้ชาวบ้าน หรือ ความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้และมีประสบการณ์ด้วยตนเองหรือเรียนรู้จากผู้ใหญ่ หรือ ความรู้ที่สะสมสืบต่อกันมาหรือทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เอง แล้วนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ ที่ชาวบ้านคิดได้เอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหา การดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงมีลักษณะประสมประสาน และสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง

กฤษฎา ศรีธรรมมา (2546, หน้า 29) ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ผลผลิตทางปัญญาของผู้คนในชุมชนและท้องถิ่น ที่เกิดจากการ สะสมประสบการณ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ประกอบกับแนวคิดวิเคราะห์ในการแก้ไขปัญหา ต่าง ๆ ของตนเองจนเกิดเป็นการหลอมรวมเป็นแนวคิดที่เป็นลักษณะของตนเอง สามารถ พัฒนาความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัยในการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น ได้ อย่างเหมาะสม ภูมิปัญญาชาวบ้านจึงเป็นกระบวนการที่เกิดจากการสืบทอด ถ่ายทอด องค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ แล้วพัฒนาเลือกสรร ปรับปรุงองค์ความรู้เหล่านั้น จนเกิดทักษะและความชำนาญ สามารถแก้ไข และพัฒนาชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย แล้ว เกิดภูมิปัญญา องค์ความรู้ใหม่ที่เหมาะสม และสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่มีการสิ้นสุด

จากการที่ผู้รู้ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความคิด ความเชื่อ ความรู้ และ ความสามารถที่ผู้คนในชุมชนได้สืบทอด แล้วพัฒนา ปรับปรุง จนเกิดทักษะและความชำนาญ ทำให้สามารถนำมาใช้แก้ไขปัญหาและพัฒนาตนเองและชุมชนได้อย่างเหมาะสม

ลักษณะการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นจำแนกตามลักษณะของการถ่ายทอดได้ 2 ลักษณะ ดังนี้
(เสรี พงศ์พิศ, 2533, หน้า 20)

1. ลักษณะที่เป็นนามธรรม เป็นโลกทัศน์ เป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต เป็นเรื่องเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย คุณค่า และความหมายสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน
2. ลักษณะที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องเฉพาะด้านต่าง ๆ ที่เห็นได้ชัดเจน เช่น การทำมาหากิน การเกษตร หัตถกรรม ศิลปะ ดนตรี เป็นต้น

ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญต่อชาวบ้าน ครอบครัว และชุมชน ดังต่อไปนี้

(สมจิต พรหมเทพ, 2543, หน้า 67 – 68)

1. เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่อดีตอันยาวนาน จนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันของตนเองและชุมชนตลอดมา
2. เป็นมรดกทางสังคมที่ได้จากการเรียนรู้ โดยผ่านกระบวนการจัดเกลาของกลุ่มคน ประพฤติปฏิบัติอย่างมองเห็นแนวทางที่ดี และอย่างมีความเชื่อสืบต่อกันมา
3. เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่ายิ่ง ไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าความรู้ทางวิทยาศาสตร์
4. เป็นข้อมูลพื้นฐานของการดำรงชีวิตและการพัฒนาอย่างยั่งยืนจากอดีตจนถึงปัจจุบัน
5. เป็นแนวทางนำไปสู่การปรับตัวของชุมชน ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชุมชน
6. ช่วยเพิ่มความสมดุลระหว่างธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมกับประชาชน เพราะต่างพึ่งพาอาศัยกัน

นอกจากนี้ ประเวศ วะสี (2530, หน้า 11- 17) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความสำคัญ 3 ประการ ดังนี้

ประการที่ 1 มีความจำเพาะกับท้องถิ่น เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านสะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ หรือความชัดเจนในชีวิตและสังคมในท้องถิ่นหนึ่ง ๆ เพราะฉะนั้น ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องในท้องถิ่นมากกว่าภูมิปัญญาที่มาจากข้างนอก

ประการที่ 2 มีความเชื่อมโยงและบูรณาการสูง เนื่องจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นภูมิปัญญาที่มาจากประสบการณ์จริง จึงมีความเป็นบูรณาการสูง เป็นเรื่องของกาย ใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เช่น ความเชื่อเรื่องแม่ธรณี แม่คงคา แม่โพสพ เป็นต้น ทำให้เกิดพิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้น ได้แก่ พิธีลอยกระทง พิธีแรกนาขวัญ ฯลฯ พิธีดังกล่าวเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่นำเอาธรรมชาติมาสร้างให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้คนเคารพธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ

ประการที่ 3 มีความเคารพผู้อาวุโส เนื่องจากภูมิปัญญาชาวบ้านให้ความสำคัญแก่ผู้ที่มีประสบการณ์ มีความเคารพผู้อาวุโส โดยถือว่าผู้อาวุโสเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่าผู้เยาว์

แนวการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น

ในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นมีนักวิชาการได้ให้แนวคิดไว้หลายแนวทาง เช่น เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540, หน้า 182 – 264) ได้ให้แนวคิดในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 7 ประการ ได้แก่

1. ภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อมธรรมชาติ
2. ภูมิปัญญาในการจัดเครือข่ายระบบความสัมพันธ์ การพึ่งพา
3. ภูมิปัญญาในด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน
4. ภูมิปัญญาในด้านสมุนไพร – ยากกลางบ้าน
5. ภูมิปัญญาในด้านโลกทัศน์และชีวทัศน์
6. ภูมิปัญญาในการปลูกฝังคุณธรรม การกำหนดปทัสถาน และการรักษาคุณภาพของ

สังคม

7. ภูมิปัญญาในการปรับตัวในบริบทที่เปลี่ยนแปลงไป

ขณะที่รุ่ง แก้วแดง (2541, หน้า 206 – 208) ได้แยกประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสาขาต่าง ๆ 11 สาขา ดังนี้

1. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหา การเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต การแก้ไขโรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

2. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่ม โรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. สาขาการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

4. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

5. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมและบริการกองทุนและธุรกิจในชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและ โภคทรัพย์ เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

6. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

7. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

8. สาขาการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กรชุมชนต่าง ๆ ให้สามารถพัฒนาและบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาทหน้าที่ขององค์กร เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

9. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานเกี่ยวกับภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทยและการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

10. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้หลักธรรม คำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่า ให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณีบุญประเพณีต่าง ๆ เป็นต้น

11. สาขาการศึกษา หมายถึง ความสามารถในการถ่ายทอด การอบรมเลี้ยงดู การบ่มเพาะ การสอนสั่ง การสร้างสื่อและอุปกรณ์การวัดความสำเร็จ

ส่วนสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547, หน้า 10 – 11) ได้กำหนดขอบข่าย ภูมิปัญญาไทยไว้ 9 ด้าน ได้แก่

1. ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิมซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหา การเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร

2. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิตเพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม

3. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการ ป้องกัน และรักษา สุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบ พื้นบ้าน

4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา และการใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่า ชุมชน

5. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการส่งเสริมและบริหาร กองทุนและสวัสดิการชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและ โภคทรัพย์ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ออม ทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความ มั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของ ชุมชนและการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

6. ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะสาขา ต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ ศิลปะ การละเล่นพื้นบ้าน และนันทนาการ

7. ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ ผลงานด้านภาษา วรรณกรรมท้องถิ่น และการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือ โบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ

8. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้ หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อ และประเพณีที่มีคุณค่า ให้เหมาะสมกับบริบท ทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น การถ่ายทอดวรรณกรรมคำสอน การบวชป่า การประยุกต์ ประเพณีบุญประเพณีต่าง ๆ

9. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์ และปรุงแต่งอาหาร และยาที่เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้า และบริการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลาย รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น

พัชรี ศรีสังข์, นภาพร มัชฌมางกูร และลาวัณย์ รัตนเสถียร (2541) ได้วิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลตนเองโรคอุจจาระร่วง : กรณีศึกษา ณ ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก” มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน ตำบลปากพลี อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก ในการดูแลตนเองโรคอุจจาระร่วงในด้านการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค การรักษาพยาบาลโรคและการฟื้นฟูสมรรถภาพ และวิเคราะห์หาสาเหตุและปัจจัยที่ส่งเสริมการเกิดโรคอุจจาระร่วงที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างด้วยการคัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจงจากอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านให้มีคุณสมบัติใกล้เคียงประชากรผู้ชาวบ้านมากที่สุด หมู่บ้านละ 1 คน ได้กลุ่มตัวอย่างรวม 5 คน สัมภาษณ์เจาะลึก และจัดหมวดหมู่ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพตามเนื้อหา (content analysis) โดยวิธีการหาแบบแผนพฤติกรรม (pattern matching) ที่เกิดขึ้นซ้ำ ๆ จัดกลุ่มข้อมูล นำมาวิเคราะห์หาหน่วยพื้นฐานของกลุ่มความคิด (domain analysis) ของภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลตนเอง และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบ (analysis comparison) ในแบบแผนที่เหมือนกันและแตกต่างกันเพื่อวิเคราะห์หาสาเหตุและปัจจัยที่ส่งเสริมการเกิดโรค

ผลการศึกษาพบว่า อสม. กับชาวบ้านให้ความหมายของโรคอุจจาระร่วงไม่เหมือนกัน ในลักษณะจำนวนครั้งของความถี่ของการถ่ายอุจจาระร่วง ภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลตนเองด้านการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคอุจจาระร่วงนั้น อสม.ทุกคนและชาวบ้านส่วนใหญ่มีการดูแลตนเองที่จำเป็น โดยทั่วไปในเรื่องการคงไว้ซึ่งอากาศที่เพียงพอทั้งปริมาณและคุณภาพ ด้วยวิธีการกำจัดขยะแต่ไม่ทุกวัน มีการกำจัดสิ่งปฏิกูลของตนเองยกเว้นของสัตว์เลี้ยง น้ำดื่มและน้ำใช้มีปริมาณและคุณภาพเพียงพอตลอดปียกเว้นในปีที่มีฤดูร้อนยาวนาน แก้ไขโดยนำน้ำใช้มาต้มแทน ชาวบ้านบางคนก็ต้มน้ำก่อนดื่ม บางคนก็ไม่ต้มน้ำเลย มีการขอน้ำจากทางราชการและมีค่านิยมในการชื้อน้ำดื่มบรรจุขวดมาดื่มมากขึ้น อาหารมีปริมาณเพียงพอรับประทาน ได้ทั้งวัน คุณภาพอาหารเน้นความสะอาดของอาหาร ภาชนะที่ใส่ ความสะอาดและสดของวัตถุดิบ วิธีการปรุงอาหารที่ถูกหลักโภชนาการ มีการล้างมือก่อนรับประทานอาหาร ยกเว้นชาวบ้านบางคนมีการดูแลความสะอาดของวัตถุดิบ วิธีการปรุงอาหารที่ถูกหลักโภชนาการและการล้างมือก่อนรับประทานอาหารไม่เหมาะสม และมีค่านิยมที่จะซื้ออาหารสำเร็จรูปบรรจุถุงพลาสติกมารับประทานมากขึ้นกว่าปรุงขึ้นด้วยตนเอง อสม.ทุกคนคงไว้ซึ่งการขับถ่ายและการระมัดระวังปัสสาวะในขณะที่ไม่มีการระบาศของโรคยกเว้นชาวบ้าน

บางคน คงไว้ซึ่งความสมดุลระหว่างการมีกิจกรรมกับการพักผ่อน การใช้เวลาและปรับรูปแบบการมีปฏิสัมพันธ์กับชาวบ้านที่ป่วยเป็นโรค มีการป้องกันอันตรายต่าง ๆ ต่อชีวิต หน้าที่ และสวัสดิภาพ และส่งเสริมหน้าที่และพัฒนาการให้ถึงขีดสูงสุด ภายใต้ระบบสังคมและความสามารถของตนเอง เพื่อส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคอุจจาระร่วงมิให้เกิดขึ้นกับตนเอง นอกจากนี้ อสม.ทุกคนมีการดูแลตนเองที่จำเป็นตามระยะพัฒนาการของบุตรหลาน เพื่อส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคอุจจาระร่วงมิให้เกิดขึ้นกับบุตรหลาน

ภูมิปัญญาชาวบ้านดั้งเดิมในการดูแลตนเองด้านการรักษาพยาบาลโรคอุจจาระร่วงนั้น ชาวบ้านตำบลปากพลีในอดีตใช้การรักษาโรคอุจจาระร่วงด้วยพืชสมุนไพรและผักพื้นบ้านบางชนิด ได้แก่ เปลือกแคะ มะตูม เปลือกมังคุด กลัวย่น้ำว่าสุก เปลือกและใบฝรั่ง และพังกวย ถ้ามีอาการปวดท้องร่วมด้วย ชาวบ้านบางคนจะใช้ใบกระท่อมรับประทานเพื่อลดอาการปวดท้อง การพยาบาลโรคและฟื้นฟูสภาพในเรื่องอาหาร ให้รับประทานข้าวต้มกับเกลือหรือข้าวต้มกับปลาเค็มเป็นหลัก ในเรื่องน้ำดื่มให้ดื่มน้ำต้มหรือน้ำที่ใส่พืชสมุนไพร ได้แก่ ใบชา มะตูมอ่อน ต้มก่อนดื่ม ในเรื่องการรับประทานยา วิธีการใช้ยาให้ได้ขนาดที่เหมาะสมกับร่างกาย ชาวบ้านใช้การกะประมาณกับกิริยาอาการของร่างกาย ได้แก่ การกลืน การกลืนลมหายใจ ตามคำบอกเล่าและปฏิบัติตาม ๆ กันมาจากคนโบราณ

ภูมิปัญญาชาวบ้านปัจจุบันในการดูแลตนเองด้านการรักษาพยาบาลโรคอุจจาระร่วงนั้น ในระยะเริ่มแรกมีอาการ อสม.เลือกรับประทานน้ำผงเกลือแรมมากที่สุด รองลงมาได้แก่ รับประทานยา ได้แก่ ยาชุด ยาธาตุน้ำขาว และปรึกษานุคคลที่เกี่ยวข้องเพื่อขอคำแนะนำตามลำดับ ในระยะที่มีอาการรุนแรงมากขึ้น ไปรับการรักษาที่สถานีอนามัยอันดับแรก ถ้าอาการยังไม่ดีขึ้นก็จะไปรับการรักษาต่อที่โรงพยาบาล การพยาบาลโรคและฟื้นฟูสภาพในเรื่องอาหาร ให้รับประทานข้าวต้มกับปลาเค็มที่ทำจากปลาน้ำจืดเท่านั้น และมีข้าวต้มกับเกลือ หรือข้าวต้มกับหัวผักกาดบ้าง ในเรื่องน้ำดื่ม ให้ดื่มน้ำต้ม แต่มีบางคนรับประทานน้ำที่ต้มเป็นประจำตามปกติทุก ๆ วัน ในเรื่องการรับประทานยา ขนาดยาให้ได้ถูกต้องตามคำแนะนำของผู้ให้การรักษาหรือเขียนไว้ที่หน้าของบรรจุยา ส่วนในเรื่องผงน้ำเกลือแรม อสม.และชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมที่จะเลือกใช้แบบบรรจุของสำเร็จรูปพร้อมดื่มมากกว่าจัดเตรียมขึ้นเอง

สำหรับการวิเคราะห์หาสาเหตุและปัจจัยที่ส่งเสริมการเกิดโรคอุจจาระร่วงกับชาวบ้านของอสม.ทุกคนเชื่อว่า สิ่งที่ทำให้เกิดโรคคืออาหารที่ไม่สะอาดจากแมลงวันหรือแมลงในพืชผัก ผลไม้ น้ำที่ปนเปื้อนน้ำเสีย น้ำใช้ และสารเคมีที่ใช้ในการทำเกษตรกรรม เชื้อโรคที่อยู่ในน้ำหรืออาหารและเชื้อโรคในผู้ป่วย ส่วนปัจจัยส่งเสริมที่เกี่ยวข้องกับตนเองและชาวบ้านทำ

ให้มีความไวในการเกิดโรคคือ พฤติกรรมการบริโภคอาหารและน้ำที่ไม่สะอาดมีสารปนเปื้อน พฤติกรรมการจัดอาหารดิบก่อนปรุงไม่สะอาดเพียงพอ พฤติกรรมการปรุงอาหารแบบสุก ๆ ดิบ ๆ และพฤติกรรมการล้างมือก่อนรับประทานอาหารและภายหลังการจับถ่ายแล้วไม่เหมาะสม ปัจจัยส่งเสริมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่ทำให้สิ่งที่ทำให้เชื้อโรคมักมีความสามารถในการแพร่กระจายเชื้อโรคคือ ขยะและสิ่งปฏิกูล สภาพภูมิประเทศ การคมนาคม และฤดูกาล ในขณะที่อาชีพและค่านิยมของชาวบ้านเป็นปัจจัยส่งเสริมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่ทำให้ อสม. และชาวบ้านมีความไวในการเกิดโรคอุจจาระร่วงได้

สมจิต พรหมเทพ (2543) ได้วิจัยเรื่อง “การใช้บริการภูมิปัญญาชาวบ้านของประชาชนชนบท” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา รวบรวม เลือกเฟ้นภูมิปัญญาชาวบ้านที่ประชาชนชนบทมองเห็นคุณค่าและเลือกใช้ดำรงชีวิต การเก็บข้อมูลใช้การออกแบบสอบถามและสัมภาษณ์ ผู้รู้ ผู้สนใจ และผู้มีอาชีพเกี่ยวกับภูมิปัญญาชาวบ้านในด้านต่าง ๆ ในภาคสนาม และใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูล ภาคการศึกษาสำรวจการใช้บริการภูมิปัญญาชาวบ้านของประชาชน จำแนกตามเพศและอายุ ใช้กลุ่มตัวอย่างจากประชาชนชนบทที่อาศัยในเขต 5 อำเภอของจังหวัดเชียงใหม่ จำนวน 556 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการหาค่าร้อยละ ค่าคะแนนเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานและค่า ไคสแควร์

ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนชนบทใช้บริการภูมิปัญญาชาวบ้าน 8 กลุ่มอาชีพ ดังนี้

1. งานปั้น ไม่เคยใช้ปั้นพระและจิตรกรรมฝาผนัง เคยใช้เครื่องเรือนจากไม้และเงิน

(สูง)

2. งานหัตถกรรมพื้นบ้าน ไม่เคยใช้แกะสลักและข่างใส่เมี่ยง เคยใช้ไม้กวาดทางมะพร้าวและผ้าเช็ดเท้า

3. งานศิลปะ นาฏศิลป์ ดนตรีพื้นบ้าน ไม่เคยใช้การทำปี่จุมและการทำเกราะ (เครื่องดนตรี) เคยใช้เพลงคำเมืองและจ้อยซอ

4. งานสาธารณสุข อนามัย ไม่เคยใช้นวดแผนโบราณและหมอมพื้นบ้าน เคยใช้การเป่ากาถารักษาโรคและหมอมพื้นบ้าน

5. วรรณกรรม ความเชื่อ พิธีกรรม ไม่เคยใช้แปลอักษรล้านนาและการขายละอ่อน (พิธีกรรมสำหรับเด็กแรกเกิด) เคยใช้การทำเทียนสะเดาะเคราะห์และการทำขันผูกข้อมือและบายศรี

6. อาหาร โภชนาการ ไม่เคยใช้การเสียบหมากและแกงขี้เถ้าใส่ผักหละ (ผักชะอม) เคยใช้น้ำพริกตาแดงและขนมเส้น

7. การเกษตร ไม่เคยใช้ที่ปกพืชสวน เช่น ยาสูบ สตรอเบอร์รี่ และพาะเห็ด เคยใช้ปุ๋ยหมักและพาะเห็ด

8. อาชีพอื่น ๆ ไม่เคยใช้การสอนเพื่อนคาบและเพื่อนคาบ – เพื่อนจริง เคยใช้การสอนเพื่อนเลียบและเพื่อนคาบ – เพื่อนจริง

ประชาชนชนบทใช้บริการภูมิปัญญาชาวบ้าน 8 กลุ่มอาชีพตามระดับต่อไปนี้

1. งานช่าง ใช้เครื่องเรือนจากไม้ปานกลาง และใช้ขัน (สลุง) มาก
2. งานหัตถกรรมพื้นบ้าน ใช้ไม้กวาดทางมะพร้าวและผ้าเช็ดเท้ามาก
3. งานศิลปะ นาฏศิลป์ คนตรีพื้นบ้าน ใช้เพลงคำเมืองและจ้อยชอมมาก
4. งานสาธารณสุข อนามัย ใช้การเป่าคาลารักษาโรคและหมอพื้นบ้านในระดับ

ปานกลาง

5. วรรณกรรม ความเชื่อ พิธีกรรม ใช้การทำเทียนสะเดาะเคราะห์และการทำขันผูกข้อมื่อและบายศรีปานกลาง

6. อาหาร โภชนาการ ใช้น้ำพริกตาแดงและขนมเส้นมาก

7. การเกษตร ใช้ปุ๋ยหมักมาก และใช้พาะเห็ดปานกลาง

8. อาชีพอื่น ๆ ใช้การสอนเพื่อนเลียบและเพื่อนคาบ – เพื่อนจริงน้อย

ประชาชนชนบทที่มีเพศและอายุต่างกัน ใช้บริการภูมิปัญญาชาวบ้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ศูนย์ฝึกอบรมและพัฒนาการสาธารณสุขมูลฐาน ภาคเหนือ จังหวัดนครสวรรค์ และเครือข่ายนักวิจัยในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดนครสวรรค์ (2543) ได้วิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาพื้นบ้าน : กรณีศึกษาอาหารพื้นบ้านไทย ภาคเหนือ” มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ด้านวัฒนธรรมการบริโภคอาหารพื้นบ้าน ศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกิดความคงอยู่และการลดลงไปของอาหารพื้นบ้าน รวมทั้งหาความเป็นไปได้ในการที่จะฟื้นฟูวัฒนธรรมการบริโภคอาหารพื้นบ้านต่อไป พื้นที่การศึกษามี 2 ชุมชน คือ ตำบลแม่ทา กิ่งอำเภอแม่ฮอน จังหวัดเชียงใหม่ และตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์ ใช้ระยะเวลาการศึกษา 2 ปี นับตั้งแต่เดือนตุลาคม 2541 – เดือนกันยายน 2543

ผลการศึกษาพบว่า ด้านองค์ความรู้เกี่ยวกับอาหารพื้นบ้าน ได้สะท้อนออกมาในรูปแบบการจัดการเกี่ยวกับระบบอาหารของชุมชน คุณค่าของอาหารในแง่มุมต่าง ๆ โดยทั้ง 2 ชุมชน อาศัยแหล่งอาหารทั้งจากแหล่งธรรมชาติที่จะมีอาหารตามฤดูกาล ทั้งจากป่า เขา แม่น้ำ

ลำคลอง ทุ่งนา โดยตำบลแม่ทาจะสมบูรณ์ทางธรรมชาติมากกว่า นอกจากนี้ยังอาศัยแหล่งอาหารจากภายนอกที่มาจากระบบตลาด จากการรวบรวมกรรมวิธีทำอาหารของตำบลแม่ทาพบว่ามีการวิธีการทำ 12 วิธี คือ ตำรับการแกง ยำ ต้ม ห่อหนึ่ง แอ็บ จี่ จอ คั่ว นึ่ง ส้า ต้ม น้ำพริก และประเภทยกนึ่ง โดยการศึกษาครั้งนี้ได้ยกตัวอย่างอาหารที่ได้รับความนิยมและตำรับขนมของท้องถิ่นมาจำนวน 65 ตำรับ สำหรับตำบลเขาทองมีกรรมวิธีการทำอาหาร 10 วิธี คือ แกง น้ำพริก หลน ทอด ยำ ต้ม ผัด เติงปิ้ง หมก และการทำขนม โดยได้ยกตัวอย่างที่ได้รับความนิยมมาจำนวน 63 ตำรับ โดยอาหารทั้ง 2 ตำบล จะมีรสชาติ กรรมวิธีการทำแตกต่างกันไป ด้านคุณค่าอาหารนั้น สะท้อนออกมาในรูปของคุณค่าทางด้านสติปัญญาในการนำอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ตามฤดูกาลมาปรุง การมีกรรมวิธี เคี้ยวเคี้ยว เทคนิคที่น่าสนใจ การกินอาหารให้สอดคล้องกับสุขภาพ วัย ฤดูกาล นอกจากนี้อาหารพื้นบ้านยังเชื่อมโยงกับระบบนิเวศที่กินในชุมชนช่วยกันดูแล เพื่อความมั่นคงของระบบอาหาร รวมทั้งอาหารยังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์ในสังคม และแสดงถึงวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่นที่ทำให้คนอยู่ร่วมกันอย่างเหนียวแน่นนานมา

ปัจจัยที่ทำให้อาหารพื้นบ้านลดลงคือวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่เปลี่ยนไป ทั้งวิถีการผลิต การไปทำงานนอกชุมชน การไม่มีเวลาสืบทอดความรู้ด้านอาหารแก่เด็กและเยาวชน การหันไปบริโภคอาหารสำเร็จรูปกันมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ก็มีสิ่งที่ทำให้อาหารยังคงอยู่ได้ เช่นเดียวกัน คือ การมีบุคคลที่ยังคงยึดเหนี่ยวในการบริโภคอาหาร คือ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผู้สูงอายุ การมีวัฒนธรรมประเพณีที่ยังคงต้องทำอาหารพื้นบ้าน ขนมพื้นบ้าน ตามประเพณีนิยม รวมทั้งกระแสปัจจุบันที่ส่งเสริมให้หันไปบริโภคผักปลอดสารพิษ อาหารพื้นบ้านจึงมีแนวโน้มที่จะฟื้นฟูขึ้นมาได้ ทั้งนี้เห็นควรส่งเสริมด้านการศึกษา รวบรวมองค์ความรู้วัฒนธรรมอาหารในท้องถิ่นอื่น ๆ ให้มากขึ้น พร้อมทั้งจัดให้มีการถ่ายทอดความรู้ในชุมชนและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ออกไปพร้อมกัน ประการสำคัญคือ การสร้างความสำนึกความรักในภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มากขึ้น

ทรงจิต พูลลาภ (2544) ได้วิจัยเรื่อง “ศักยภาพและสถานภาพของภูมิปัญญาไทยเพื่อสืบสานการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพและสถานภาพของภูมิปัญญาไทยในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อให้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น และให้ผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน เกิดการประสานเครือข่ายด้านภูมิปัญญาไทยที่สามารถพัฒนาเป็นศูนย์ข้อมูลและศูนย์ประสานงานการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาไทย และเกิดกระบวนการเรียนรู้และสนับสนุนให้นำ

ภูมิปัญญาไทยมาดำเนินการผลิตภัณฑ์ของชุมชนท้องถิ่นหรือของพื้นบ้านสืบสานสู่สากลต่อไป

ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลด้านภูมิปัญญาไทยจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ คือ ภูมิปัญญาไทยจากบุคคล ภูมิปัญญาไทยจากองค์กรพัฒนาหรือองค์กรชุมชน รวมทั้งข้อมูลจากฐานข้อมูล IT ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาตรวจสอบกับฐานข้อมูลทุติยภูมิในพื้นที่ ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้จัดแบ่งสาขาของภูมิปัญญาไทยเป็น 6 สาขา คือ (1) สาขาเกษตร อาหาร และโภชนาการ (2) สาขาหัตถกรรม อุตสาหกรรมครัวเรือน และผ้าไทย (3) สาขาแพทย์แผนไทย และสมุนไพร (4) สาขาเศรษฐกิจชุมชน กองทุนชุมชน องค์กรชุมชน และสวัสดิการชุมชน (5) สาขาศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และ (6) สาขาการจัดการการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

ผลการศึกษาได้นำเสนอข้อมูลสถานภาพและศักยภาพภูมิปัญญาไทยของท้องถิ่นต่าง ๆ ในระดับอำเภอหรือกิ่งอำเภอ รวม 926 อำเภอ พร้อมเสนอภูมิทัศน์ของแต่ละจังหวัด และข้อมูลทั่วไปของแต่ละอำเภอเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต พื้นที่ ประชากร ครัวเรือน เขตการปกครอง จำนวนเทศบาล อบต. และจำนวนหมู่บ้าน สถานภาพ และศักยภาพของภูมิปัญญาไทยทั้ง 6 สาขา พบว่า ทุกชุมชนมีภูมิปัญญาพื้นบ้านในการผลิตปัจจัยการดำรงชีพอย่างพอเพียง และมีหลายผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาไทยสามารถพัฒนากระบวนการผลิตจนมีคุณภาพเป็นผลิตภัณฑ์ระดับชาติและนานาชาติ นอกจากนี้ภูมิปัญญาไทยได้สร้างปัจจัยพื้นฐานของการดำเนินวิถีชีวิตในชุมชนท้องถิ่นแล้ว ยังสามารถผลิตเป็นสินค้าเพื่อยกระดับมาตรฐานการครองชีพ คุณภาพชีวิต และเศรษฐกิจชุมชนให้สูงขึ้น หลายผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น เช่น ผ้า ผ้าไหม อาหารแปรรูปสมุนไพร สามารถผลิตและพัฒนาเป็นสินค้าที่มีชื่อเสียงระดับสากล

พ.ต.ท. นกมล ทองนพเนื้อ, สมหญิง พุ่มทอง, พัชรี คงสมัย และศิตาพร ยังคง (2544) ได้วิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรเป็นอาหารและยา” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ และการถ่ายทอดความรู้เรื่องการใช้สมุนไพรเป็นอาหารและยาของประชาชนในชุมชนจังหวัดนครนายก แบ่งการวิจัยเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นการศึกษากระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรเป็นอาหารและยาของประชาชนทั่วไป โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ส่วนที่สองเป็นการศึกษากระบวนการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาการใช้สมุนไพรเป็นอาหารและยาของผู้มีความรู้ด้านสมุนไพรและหมอชาวบ้าน โดยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม

ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่ได้รับความรู้เรื่องการใช้สมุนไพรเป็นอาหารมาจากครอบครัวและบรรพบุรุษ รองลงมาคือการบอกเล่าของเพื่อนและคนรู้จัก /

คำศัพท์ภาษาบาลีเป็นคำศัพท์ที่มีความหมายลึกซึ้ง พบคำศัพท์บางคำปรากฏในวรรณกรรมสมัยสุโขทัย และศัพท์ภาษาล้านนา ซึ่งน่าจะมาจากต้นฉบับเดิม ผสมผสานกับคำศัพท์ภาษาอีสานตามความสามารถของผู้จารในขณะนั้น นับเป็นการแพร่กระจายของวรรณกรรมจากล้านนามาสู่อีสาน ในด้านวัฒนธรรม ปรากฏวิถีชีวิตเกี่ยวกับปัจจัยสี่ ประเพณี การตั้งชื่อ การทำศพ และด้านความเชื่อพบความเชื่อเรื่องสิบหกชั้นฟ้า สิบห้าชั้นดิน เรื่องไฟประลัยกัลป์ เรื่องกำเนิดโลก เรื่องกัป เรื่องฤกษ์ยาม – โหราศาสตร์ และเรื่องกรรม ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น มีภูมิปัญญาในด้านภาษาของมนุษย์ ทั้งภาษาพูดและภาษาเขียน ภูมิปัญญาในการพัฒนาจิตให้ไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตคือนิพพาน อันเป็นอุดมคติของชาวพุทธ และการอบรมพัฒนาจิตในพลวัตปัจจุบัน ที่สังคมของชาวนครราชสีมามุ่งเน้นการพัฒนาจิตเพื่อให้เกิดปัญญา สันติสุข และคุณธรรม โดยมีศูนย์การอบรมอยู่ในจังหวัดนครราชสีมาหลายแห่ง

กฤษฎา ศรีธรรมมา (2546) ได้วิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาของคนไทย : ศึกษาคำสอนจากกลอนลำซิ่ง” มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาคำสอนที่ปรากฏในกลอนลำซิ่ง ซึ่งผู้ลำซิ่งได้บันทึกไว้ในรูปสื่อธุรกิจบันเทิง ได้แก่ วีซีดี ซีดี เผยแพร่ในช่วง พ.ศ. 2540 – 2545 จำนวน 100 ชุด และเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์ เสนอผลงานในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า กลอนลำซิ่งมีคำสอนหลากหลาย กล่าวคือ อบรมสั่งสอนบุคคลให้เป็นผู้มีความประพฤติดี ปฏิบัติอยู่ในขนบธรรมเนียมประเพณี ให้เป็นผู้รู้เท่าทันในความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี รู้จักใช้ชีวิตแบบพอเพียง มีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติและสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้ สอนให้รักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ รู้รักสามัคคี ไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด รักในศิลปวัฒนธรรม เคารพกฎหมาย อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

คำสอนดังกล่าวบ่งบอกถึงภูมิปัญญาของคนไทย ในเรื่องการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม อันเป็นกลไกหนึ่งในการควบคุมความประพฤติของบุคคล ตลอดจนกำหนดบรรทัดฐานของสังคมด้วยการใช้ฮัตติบสองกองสิบลี เป็นโครงสร้างทางความคิด ความเชื่อ และพลังในการหล่อหลอมผูกพันให้คนอีสานมีสำนึกแน่นแฟ้นกับสังคม เครือญาติ วงศ์ตระกูล โดยประสานสอดคล้องกับคตินิยมของพุทธศาสนาได้อย่างแนบชิด ควรค่าต่อการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปสู่การปฏิรูปหลักสูตรการเรียนการสอนให้แก่ผู้คนในท้องถิ่น อันเป็นเจตนารมณ์ของชาติบ้านเมืองต่อไป

ปิยพันธ์ แสนทวีสุข (2546) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาความหลากหลายทางวัฒนธรรม : ภูมิปัญญาดนตรีพื้นบ้านอีสานเพื่อการพัฒนาและประยุกต์ใช้ การพาณิชย์ และการบริการทางสังคม” มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างฐานข้อมูลดนตรีประเทศ ในรูปแบบเว็บไซต์ www.musicthailand.net และเพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้ใช้บริการเว็บไซต์มิวสิคไทยแลนด์ คือทเน็ต เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพของเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานแต่ละชนิด และวิเคราะห์ถึงวัสดุที่ใช้ทำเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน เพื่อศึกษาเทคนิคและวิธีการสอนการปฏิบัติเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานสำหรับเด็กพิเศษ และศึกษาและพัฒนาเครื่องดนตรีที่เหมาะสมกับเด็กพิเศษ ในอันที่จะพัฒนาศักยภาพในทางที่ดี เพื่อรวบรวมประวัติ ผลงาน ของคีตกวีชาวอีสาน และเพื่อจัดทำทำเนียบนามศิลปินพื้นบ้านอีสาน ขอบเขตของการวิจัยประกอบไปด้วยด้านพื้นที่ศึกษาเฉพาะในภาคอีสาน 19 จังหวัด ด้านเนื้อหาศึกษาเฉพาะเนื้อหาที่เกี่ยวกับดนตรีพื้นบ้านอีสาน และด้านระยะเวลาที่ทำการวิจัยและสถานที่ทำการทดลอง เก็บข้อมูลของทุกโครงการวิจัยภายใน 1 ปี (ตุลาคม 2545 – กันยายน 2546) จากการดำเนินการวิจัยทั้ง 4 โครงการวิจัยย่อย สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. โครงการวิจัยฐานข้อมูลดนตรีประเทศไทย

การศึกษาเรื่องฐานข้อมูลดนตรีประเทศไทย มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างฐานข้อมูลดนตรีประเทศไทยในรูปแบบเว็บไซต์ www.musicthailand.net และเพื่อศึกษาความคิดเห็นของผู้ใช้บริการเว็บไซต์มิวสิคไทยแลนด์คือทเน็ต โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างของนิสิตระดับปริญญาตรี สาขาวิชาดุริยางคศิลป์ ชั้นปีที่ 3 มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาคอมพิวเตอร์ดนตรี 2 (Computer for Music II) ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2546 จำนวน 30 คน ผลการศึกษาปรากฏว่า ความคิดเห็นของผู้ใช้บริการเว็บไซต์มิวสิคไทยแลนด์คือทเน็ต ในด้านรูปลักษณ์ของเว็บไซต์ ด้านเทคนิคและกราฟิกของเว็บไซต์ ด้านเนื้อหาของเว็บไซต์ ด้านการใช้ภาษา ตัวอักษรของเว็บไซต์ www.musicthailand.net พบว่า มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากในทุก ๆ ด้าน สำหรับปัญหาและข้อเสนอแนะอื่น ๆ พบว่า ยังมีข้อมูลน้อย กลุ่มตัวอย่างไม่ค่อยเข้าใจกับวิธีใช้งานเว็บไซต์ การ Login ซึ่งบางครั้งระบบเกิดความขัดข้อง ทำให้ผู้ใช้งานเข้าระบบเพื่อค้นหาข้อมูลไม่ได้ ทำให้การสืบค้นข้อมูลเกิดความล่าช้า ถ้ามีสาระแปลก ๆ ใหม่ ๆ เพิ่มเข้ามาจะทำให้เว็บไซต์มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ควรมีการประชาสัมพันธ์เว็บไซต์ให้รู้จักอย่างกว้างขวางในวงการดนตรี เช่น หากความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ในการที่จะเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ใช้งานและผู้สนใจให้ได้รับข้อมูลอย่างหลากหลาย

2. โครงการวิจัยหลักกลศาสตร์พื้นฐานและกลวิธีการสร้างเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน การศึกษาค้นคว้าเรื่องหลักกลศาสตร์พื้นฐานและกลวิธีการสร้างเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพของเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานแต่ละชนิด และศึกษาและวิเคราะห์ถึงวัสดุที่ใช้ทำเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน โดยศึกษาพิณโปรง โปงกลาง หรือขอลอ แคน และกลองยาว จากช่างในจังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการศึกษาพบว่า หลักกลศาสตร์พื้นฐานและกลวิธีการสร้างเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานที่พบในพื้นที่ทั้ง 3 จังหวัด มีหลักในการทำเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานไม่แตกต่างกันมากนัก โดยมีปัจจัยที่สำคัญต่อคุณภาพเสียงคือ คุณภาพวัสดุที่นำมาใช้ทำ เช่น คุณภาพของไม้คุณภาพของหนัง และฝีมือของช่างแต่ละคนซึ่งมีเทคนิคและกลวิธีแตกต่างกันไป ซึ่งในภาพรวมของเครื่องมือที่ใช้แล้วยังเป็นเครื่องมือดั้งเดิมอยู่ เช่น ไม้ค ได้ ขนาด คลับเมตร ขอลัก ไม้บรรทัด เลื่อย เป็นต้น ส่วนวัสดุหรือไม้ที่ใช้ทำนั้นจะเป็น ไม้ที่หาได้ในท้องถิ่นนั้น ๆ ยกเว้น ไม้กู่แคน ซึ่งต้องสั่งซื้อจากประเทศลาว สำหรับข้อเสนอแนะพบว่า ควรมีการศึกษาในเรื่องเทคนิคการทำเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน ให้ครอบคลุมทั้งภาคอีสาน ควรมีการส่งเสริมให้มีการประกวดการทำเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน และควรมีการส่งเสริมให้ช่างทำเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน ได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ด้านการทำเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานระหว่างช่างในแต่ละพื้นที่ อันจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

3. โครงการวิจัยการพัฒนาคนตรีอีสานสำหรับเด็กพิเศษ

การศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาคนตรีอีสานสำหรับเด็กพิเศษ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเทคนิคและวิธีสอนการปฏิบัติเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสานสำหรับเด็กพิเศษ และเพื่อศึกษาและพัฒนาเครื่องดนตรีที่เหมาะสมกับเด็กพิเศษ ในอันที่จะพัฒนาศักยภาพในทางที่ดี เครื่องดนตรีที่ใช้พัฒนามาจากเครื่องดนตรีพื้นบ้านอีสาน คือ เครื่องประกอบจังหวะต่าง ๆ กลอง และโปงกลาง ไม้ โดยศึกษาจากเด็กพิเศษใน โรงเรียน และเด็กพิเศษสถาบันราชภัฏมหาสารคาม โดยดำเนินการศึกษากับกลุ่มเด็กพิเศษซึ่งแบ่งกลุ่มตามลักษณะความพิการ เป็นเวลา 5 วัน ๆ ละ 2 ชั่วโมง ผลการศึกษาพบว่า เด็กส่วนใหญ่บรรเลงทำนองที่คิดขึ้นเอง โดยการไล่เสียงโปงกลางจากสูงไปต่ำ และจากเสียงต่ำไปเสียงสูง เป็นเสียงคลื่นไล่ขึ้นไล่ลงสลับเสียงกันไป ซึ่งนับเป็นโอกาสที่ทำให้เด็กได้ค้นพบทั้งทำนองและจังหวะ นับเป็นสิ่งที่ดีในการพัฒนาการเรียนของเด็กเป็นอย่างมาก ชนิดของเครื่องดนตรีที่พัฒนาขึ้น จำนวน 13 ชิ้น ได้แก่ กลองยาวอีสาน กลองตุ้มอีสาน กลองสองหน้าทรงนาฬิกาทราย ป้องแป้ง กลองสองหน้าทรงกลม กับแก้ว กรับ เกราะ กลองเสียงทรงกลม ระนาด โกล้ง ระนาดแบน โปงกลางกลองลูกกลม และโปงกลางกลองลูกเหลี่ยม และได้

นำไปใช้ในการทดลองกับเด็กพิเศษ ซึ่งพบว่าสามารถพัฒนาศักยภาพในด้านต่าง ๆ ของเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. โครงการวิจัยการศึกษาสำรวจคีตักวีชาวอีสานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

การศึกษาค้นคว้าเรื่อง การศึกษาสำรวจคีตักวีชาวอีสาน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมประวัติ ผลงานของคีตักวีชาวอีสาน และเพื่อจัดทำทำเนียบนามศิลปินพื้นบ้านอีสาน พื้นที่ที่จะศึกษาจะอยู่ในเขตอีสานตอนกลาง 6 จังหวัด คือ จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดยโสธร โดยศึกษาจากคีตักวีพื้นบ้านอีสานดังนี้ คือ คีตักวีพิณโปรง คีตักวีพิณไฟฟ้า คีตักวีพิณเบส คีตักวีกลอง คีตักวีโปงลาง คีตักวีโหวด คีตักวีซออีสาน ผลการศึกษาพบว่ามีคีตักวีชาวอีสาน จำนวน 170 คน เป็นเพศชายจำนวน 170 คน ส่วนใหญ่มีอายุอยู่ในช่วง 50 – 60 ปี มีแนวโน้มที่คีตักวีจำนวนมากมีอายุ 60 – 70 ปี ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา และเป็นศิลปินแคนและศิลปินกลองยาว คีตักวีส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านในชนบท ประกอบอาชีพเกษตรกรรม การใช้ชีวิตและวิถีชีวิตต่าง ๆ ยังคงมีความเชื่อเรื่องผี เรื่องคอนปู่ตา ตลอดจนทำบุญตามฮีต 12 คอง 14 การเรียนและการฝึกหัดการเล่นเครื่องดนตรีมีหลายวิธีการ คือ ได้รับการถ่ายทอดจากครูคีตักวีโดยตรง จากเพื่อน จากบิดาหรือครอบครัว และนอกจากนี้ ยังฝึกการเล่นเครื่องดนตรีด้วยตนเอง จากการสังเกต จดจำ และประยุกต์วิธีการเล่นเครื่องดนตรีตามสไตล์และเทคนิคการเล่นของตนเอง คีตักวีชาวอีสานมีรายได้ดีพอสมควร สามารถเลี้ยงครอบครัวได้ บางคนประกอบอาชีพอย่างเดียว บางคนก็ทำเป็นอาชีพเสริมควบคู่ไปกับการทำเกษตร การว่าจ้างจะมาว่าจ้างถึงบ้านคีตักวี แต่ในขณะที่เดียวกันพบว่า ศิลปินบางกลุ่มได้ขยายชื่อเสียงของตนเอง โดยการฝากชื่อไว้ตามสำนักงานหมอลำต่าง ๆ สำหรับเอกลักษณ์ของศิลปินแต่ละคน พบว่ามีสไตล์การเล่นเครื่องดนตรีไม่แตกต่างกันมากนัก

วลัยพร นันทศุภวัฒน์ และคนอื่น ๆ (2546) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาวัฒนธรรมการบริโภคพืชพื้นเมืองเพื่อเป็นอาหารและยาสามัญประจำบ้านตามภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสาน” มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมพืชพื้นเมืองที่เป็นอาหารและยาสามัญประจำบ้าน เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนและชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์พืชพื้นเมืองที่เป็นอาหารและยาสามัญประจำบ้านที่มีอยู่ในป่าวัฒนธรรมของตน เพื่อให้องค์กร ชุมชน สามารถดูแลรับผิดชอบสุขภาพอนามัยของคนในชุมชน โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น การแพทย์พื้นบ้าน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เพื่อเผยแพร่และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสาธารณสุขไปใช้ประโยชน์ได้ทุกระดับและการปรับใช้ในภูมิภาคได้

พื้นที่ศึกษาคือพื้นที่หมู่ 6, 15 ตำบลเสื่อเต่า อำเภอเขียงยืน จังหวัดมหาสารคาม การเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วยการเก็บข้อมูลพื้นฐาน โดยการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมการใช้พืชพื้นเมืองที่เป็นอาหารและยาสามัญประจำบ้าน การสนทนากลุ่มพ่อบ้าน แม่บ้าน หมอยา และผู้สูงอายุ ประเมินภาวะสุขภาพของประชาชน ประชุมผู้นำชุมชนเพื่อเสนอผลการศึกษา และขอความเห็นจากชุมชน การดำเนินงานต่อจากผลการประชุม

ผลการศึกษาพบว่าประชาชนมีการใช้พืชที่เป็นอาหารจำนวนมากกว่า 50 ชนิด มีการใช้พืชพื้นเมืองที่เป็นยาสามัญประจำบ้านลดน้อยลง ประชาชนมีความรู้ในเรื่องการใช้พืชพื้นเมืองที่เป็นยาสามัญประจำบ้านกว่า 170 ชนิด เพื่อวัตถุประสงค์ในการป้องกัน บรรเทา และรักษาอาการหรือโรคต่าง ๆ กว่า 66 อาการ / โรค จากการจัดประชุมผู้นำชุมชนเพื่อดำเนินโครงการพบว่า ประชาชนได้จัดทำโครงการเรือนอบสมุนไพร การนวดฝ่าเท้า การปลูกพืชสมุนไพรประจำหมู่บ้าน

ประชาชนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ได้รับประโยชน์ คือมองเห็นการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตในเรื่องการดูแลสุขภาพที่พึ่งแพทย์แผนปัจจุบันเป็นส่วนใหญ่ ทราบปัญหาสุขภาพของตน แนวทางการดูแลสุขภาพโดยประยุกต์แพทย์แผนไทยและแผนปัจจุบัน ตระหนักและเห็นคุณค่าของพืชพื้นเมืองที่เป็นอาหารและยาสามัญประจำบ้าน ได้รับประโยชน์จากการใช้เรือนอบสมุนไพร มีการบริหารจัดการเชิงธุรกิจ ชาวบ้านสามารถมีอาชีพเป็นหมอนวดฝ่าเท้าได้ มีการปลูกพืชสมุนไพรไว้ใช้ในหมู่บ้านและทุกครัวเรือน

ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 1 (2546) ได้ศึกษาเรื่อง “ผลิตภัณฑ์จักสานไบลาน หมู่ที่ 1 ตำบลวังม่วง อำเภอวังม่วง จังหวัดสระบุรี : โครงการสนับสนุนการบันทึกและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปีงบประมาณ 2546 กรมการพัฒนาชุมชน” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงาน ด้านประวัติความเป็นมา โครงสร้างองค์กร พัฒนาการกลุ่ม เครื่องมือ ขั้นตอนการผลิต การตลาด ชนิดของผลิตภัณฑ์ ราคาจำหน่ายและรายได้ เพื่อศึกษาผลิตภัณฑ์จักสานไบลานและภูมิปัญญาด้านประเภทผลิตภัณฑ์ มาตรฐานผลิตภัณฑ์ ลวดลายที่สะท้อนภูมิปัญญา ผลิตภัณฑ์เด่นและภูมิปัญญา และเพื่อศึกษาการบันทึกภูมิปัญญา โดยจัดเวทีประชาคมเพื่อเก็บข้อมูล 2 ครั้ง

ผลการศึกษาพบว่า สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอวังม่วงสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มจักสานไบลานเมื่อ พ.ศ. 2529 ชื่อกลุ่มมาจากต้นลานในหมู่บ้านที่ชาวบ้านเรียกว่า “ลานทอง”

มีรูปแบบผลิตภัณฑ์ 11 ประเภท ส่งออกทั้งภายในและต่างประเทศ ได้รับสิทธิบัตรด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์และเครื่องหมายการค้า “ลานทอง” มีลวดลายที่สะท้อนภูมิปัญญาทั้งหมด 20 ลาย ได้รับการสนับสนุนการบันทึกและเผยแพร่ภูมิปัญญาจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกสาร และสื่อสารมวลชน

อภิวัฒน์ ศรีปลั่ง (2546) ได้ศึกษาเรื่อง “การดำเนินงานธุรกิจภูมิปัญญาชาวบ้าน : กรณีศึกษาธุรกิจแพรวาบ้าน โพน ตำบลโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้าน โพนในการทอผ้าแพรวา ศึกษาการดำเนินงานธุรกิจผ้าแพรวาบ้าน โพน และศึกษาปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานธุรกิจผ้าแพรวาบ้าน โพน ผู้ให้ข้อมูลได้แก่ พัฒนาการอำเภอคำม่วง เกษตรอำเภอคำม่วง และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้าน โพน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้าน โพนยังคงทอผ้าแพรวาแบบดั้งเดิม โดยใช้วิธีทอด้วยมือ ชีดลวดลายตาม “ผ้าแซ่ว” จะมีการเปลี่ยนแปลงเฉพาะในขั้นตอนการปลูกหม่อน การเลี้ยงไหม การสาวไหม การรังไหม เนื่องจากต้องใช้เวลาและต้องเอาใจใส่อย่างจริงจัง รวมทั้งพื้นที่ที่จำกัด ชาวบ้าน โพนส่วนใหญ่จึงนิยมซื้อเส้นไหมจากท้องถิ่นอื่นมาทอ และมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ ลักษณะ ขนาดของผ้าแพรวา จากผืนเล็กหรือผ้าสไบ ชาวผู้ไทเรียกว่า “ผ้าเบียง” ซึ่งทอไว้ใช้สอยในครัวเรือน เป็นการทอผ้าแพรวาผืนใหญ่ มีขนาดความยาว 4 – 5 เมตร ความกว้าง 90 – 100 เซนติเมตร ด้านสีเส้นเปลี่ยนจากพื้นสีแดงเก็บจิดและจกด้วยไหมสีต่าง ๆ เป็นหลากหลายสี เพื่อให้ผู้บริโภคเลือกซื้อผ้าแพรวาสีต่าง ๆ ได้ตามความต้องการ

ด้านการดำเนินงานธุรกิจผ้าแพรวาชาวบ้าน โพน พบว่า แต่เดิมผู้ทอจะผลิตผ้าและจำหน่ายเองที่บ้าน เมื่อความต้องการของตลาดเพิ่มขึ้นผู้ทอบางคนจึงเปลี่ยนตัวเองเป็นผู้ว่าจ้าง โดยจัดหาอุปกรณ์และวัตถุดิบว่าจ้างให้ผู้อื่นทอให้โดยจ่ายค่าแรงเป็นผืน สำหรับต้นทุนในการผลิตผ้าแพรวาบ้าน โพน จะมีค่าใช้จ่าย 2 ประเภท คือ ค่าใช้จ่ายในการลงทุน เป็นการจัดซื้ออุปกรณ์ถาวรที่จำเป็นในการทอ ส่วนใหญ่จะเป็นอุปกรณ์ที่มีอายุการใช้งานได้ยาวนาน เช่น ฝีมี่ กระสวย หลักกง เป็นต้น และค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ เป็นการจัดซื้อวัตถุดิบเพื่อทอในแต่ละครั้ง เช่น คำเส้นไหม คำสีย้อม คำวัสดุอื่น และค่าจ้างทอ ส่วนการจำหน่ายมีทั้งจำหน่ายเองภายในชุมชนบ้าน โพน ส่งขายในตัวอำเภอคำม่วง อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์ และปัจจุบันตลาดจำหน่ายขยายไปสู่ตลาดต่างจังหวัดและต่างประเทศ สำหรับรายได้ในการจำหน่ายผ้าแพรวาต่อผืน อยู่ในระดับที่สมาชิกกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้าน โพนหรือผู้ทออิสระพอใจ ส่วนผู้ทอ

ซึ่งเดิมมีอาชีพเกษตรกรและรับจ้างทั่วไป มารวมกลุ่มกัน โดยภาครัฐให้การสนับสนุนเป็นกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้าน โพน เพื่อจะทอผ้าแพรวจำหน่าย เป็นการสร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่สมาชิกและชุมชน ตลอดจนลดการเคลื่อนย้ายแรงงาน ในส่วนการจัดซื้อวัตถุดิบก็สามารถต่อรองราคาได้ รวมถึงสามารถกำหนดราคาจำหน่ายให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน สำหรับภาคเอกชนก็เข้ามาให้การสนับสนุนด้านสถานที่เพื่อแสดงผลผลิตภัณฑ์และเป็นศูนย์จำหน่ายผ้าแพรวบ้าน โพน และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้รับผ้าแพรวไว้ในศูนย์ศิลปาชีพพิเศษด้วย

ส่วนปัญหาอุปสรรคในการดำเนินงานธุรกิจผ้าแพรวบ้าน โพน พบว่า วัตถุดิบมีต้นทุนค่อนข้างสูง เนื่องจากสมาชิกซื้อเส้นไหมจากพ่อค้าคนกลาง ตลาดแคบ เพราะส่วนใหญ่จะจำกัดอยู่กับผู้มีฐานะค่อนข้างดี เนื่องจากราคาจำหน่ายและค่าใช้จ่ายในการบำรุงรักษาค่อนข้างสูง มีปัญหาการตัดราคากันเองของผู้ผลิต ปัญหาคุณภาพมาตรฐานของผ้าแพรวไม่ดี เนื่องจากเน้นการผลิตให้ทันกับความต้องการ และสมาชิกผลิตตามความคิดความสามารถของตนเอง และปัญหาด้านการผลิตและการตลาด เนื่องจากสมาชิกขาดการประชุมวางแผนการผลิต และการตลาดไม่ต่อเนื่อง

อรศิริ ปาณินท์ (2546) ได้วิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาชาวบ้านในเรือนพื้นถิ่นไทพวนในประเทศไทย : การนำไปสู่สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นใหม่บนฐานของภูมิปัญญาและเทคโนโลยีท้องถิ่น” มีวัตถุประสงค์เพื่อเน้นถึงลักษณะเด่นของเรือน ความสัมพันธ์ระหว่างการดำรงชีวิตภูมิปัญญา และเทคโนโลยีท้องถิ่นในเรือน ซึ่งส่งผลถึงคุณลักษณะของสถาปัตยกรรมที่ยั่งยืน และสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมของเรือนไทพวน พัฒนาการของเรือน และแนวโน้มของเรือนพื้นถิ่นไทพวนในอนาคต ซึ่งอยู่บนฐานของความเข้าใจในภูมิปัญญาและเทคโนโลยีท้องถิ่น การศึกษาได้เน้นการสำรวจภาคสนามของเรือนไทพวน 12 หมู่บ้าน ในพื้นที่ 8 จังหวัดในภาคกลาง ภาคตะวันตก และภาคตะวันออกของประเทศไทย อายุการตั้งถิ่นฐานของหมู่บ้านที่สำรวจทางกายภาพสูงสุด 100 – 150 ปี ต่ำสุด 30 – 50 ปี ในการสำรวจภาคสนามนี้ได้เน้นการศึกษาหมู่บ้านและความสัมพันธ์กับระบบนิเวศ ตัวเรือนซึ่งสัมพันธ์กับชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น และศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีต่อสภาวะสบายของเรือน ซึ่งเป็นผลของรูปลักษณะของเรือน โดยกำหนดช่วงเวลาของการสร้างเรือนเป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์เปรียบเทียบ 3 กลุ่ม คือ 100 – 150 ปี 51 – 99 ปี และ 30 – 50 ปี

ผลการศึกษาพบว่า รูปลักษณะที่เป็นตัวแทนของเรือนพวน คือ เรือนจั่วแปดมีเรือนครัว ขวางด้านหลัง จั่วหนึ่งคลุมห้องนอนและห้องพระ อีกจั่วหนึ่งคลุมห้องโถง พัฒนาการของเรือน มีเฉพาะรูปทรงภายนอก ผังพื้นเรือนไม่ว่าอายุการสร้างเท่าใดจะอยู่ในกรอบเดียวกันทั้งสิ้น และเหมือนกับทุกแหล่งที่ตั้ง รูปลักษณะภายนอกพัฒนามาจากเรือนไทยเดิมจั่วแปด มาเป็นเรือนจั่วแปดที่ไม่เป็นเรือนไทยเดิม และเรือนแปดที่มีหลังคาผสมผสานทั้งจั่ว ปั้นหยา และมนิลา และมีลักษณะเด่นของเรือนอีกกลุ่มหนึ่ง คือ เรือนที่เน้น โถงฝาโปร่ง ซึ่งส่งผลมายังรูปทรงเรือนที่ต่างไปจากเรือนจั่วแปดกลุ่มหลัก ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีชาวบ้านในเรือนที่เด่นชัด คือ ระบบการระบายอากาศในเรือนให้ผู้อยู่พบสภาวะสบายในการอยู่ ตำแหน่งการระบายอากาศมีตั้งแต่ ความต่างระดับของพื้นเรือน การระบายอากาศระดับพื้นเรือน ระดับช่วงตัว และระดับเหนือฝาเรือน โคจรอบ ข้อสังเกตของผังพื้นเรือนพวนที่ไม่เปลี่ยนแปลงไม่ว่าจะอยู่ที่ใดและอายุเท่าใด เป็นผลมาจากความเชื่อในการสร้างเรือน ที่ถือว่าการต่อเติมเรือนจะนำความ โชคร้ายมาสู่ครอบครัว ดังนั้นจะสร้างเรือนขนาดใหญ่และสมบูรณ์มาตั้งแต่เริ่มสร้างเรือน ทำให้ไม่เห็น พัฒนาการ ในด้านการปรับเปลี่ยน ต่อเติม พัฒนาการรูปทรงจะพบเฉพาะในเรือนต่างอายุกัน เท่านั้น และปรับตัวอย่างค่อยเป็นค่อยไป แนวโน้มเรือนพวนในอนาคตคาดว่าจะได้สองทาง คือ เป็นเรือนจั่วแปดที่เรียบง่ายต่อการก่อสร้างและงบประมาณ กับเปลี่ยนเป็นเรือนจั่วเดี่ยว ความเอียงลาดค้ำบนผังพื้นลักษณะเดิม สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างเรือนและสภาพแวดล้อม ได้พบภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการจัดการน้ำเพื่อการเกษตรและการใช้งาน ในครัวเรือนที่แก้ปัญหาเฉพาะถิ่น ได้อย่างเฉลียวฉลาดและคล่องตัว

อำนวยการ ยัส โยธา (2546) ได้วิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาการนำทางสู่เนื้อธรรมของท่าน พุทธทาส” มีวัตถุประสงค์เพื่อหาคำตอบว่าท่านพุทธทาสใช้กลวิธีชักจูงผู้คนให้หันมาสนใจธรรมะ และรู้จักยับยั้งชั่งใจแห่งธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างไรจนกลายเป็นที่กล่าวขวัญและวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวางทั้งในและต่างประเทศ ตลอดศตวรรษที่ 20 ที่ผ่านมา ในการค้นหาคำตอบ ได้ประยุกต์แนวคิดทฤษฎีที่นิยมใช้ในวงการตรรกวิทยา เพื่อที่จะใช้ตรวจสอบความจริงของหลักฐานข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยทฤษฎีเชื่อมั่น (Coherence Theory) ทฤษฎีสমনัย (Correspondence Theory) และทฤษฎีปฏิบัติ (Pragmatic Theory) โดยใช้ข้อมูลจากแนวทางปฏิบัติธรรมในสวน โมกข์ แผลงการณ์สวน โมกข์ 50 ปี และกฎบัตรพุทธบริษัท มรดกที่ขอฝากไว้ ภาษาคอน – ภาษาธรรม ปณิธาน 3 ประการของพุทธทาสภิกขุ และส่วนปลีกย่อยอื่น ๆ เท่าที่จำเป็น

ผลการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาที่ท่านพุทธทาสนำมาใช้อบรมสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตามเห็นตาม ประมวลได้ดังนี้ (1) เน้นความแปลกใหม่ ทันสมัย และไม่ซ้ำแบบใคร (2) นำปราชญ์ธรรมในอสังคคภาษามาตีความประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลสมัย (3) มุ่งความสำเร็จประโยชน์ในกาลชาติปัจจุบันไม่ต้องรอจนถึงวันตายในชาติหน้า (4) สร้างทฤษฎีสองภาษาขึ้นใช้แก้ปัญหากรณีที่พระวณะขัดแย้งกันเอง และทำตนเป็นผู้ไม่เคารพพจนานุกรม สร้าง “พจนานุกรมนอกราชบัณฑิตฯ” โดยการสร้างศัพท์แปลกใหม่ รวมทั้งเลือกใช้ภาษาให้เหมาะสมกับพื้นเพของบุคคล (5) ผลิตสื่อและอุปกรณ์การสอนมากมายหลายรูปแบบ ที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง คือ โรงมหรสพทางวิญญาณ (6) สอนธรรมะด้วยหลากหลายวิธี ทั้งเขียนหนังสือ (ร้อยแก้วและร้อยกรอง), เทปธรรมะ และภาพปริศนาธรรม (7) เผยแผ่ธรรมะทั้งในสถานที่และธรรมะสัญจร (8) ทำตนเป็นคน “หลดกรอบ” ประยุกต์คำสอนต่างลัทธินิกายมาใช้โดยไม่คำนึงถึงความเป็นเถรวาท มหายาน หรือลัทธินิกายใด แต่มุ่งความสำเร็จประโยชน์และส่งเสริมความเข้าใจระหว่างศาสนาเป็นสำคัญ (9) ก่อตั้ง “คณะธรรมทาน” เป็นองค์กรหรือคณะทำงาน และออกหนังสือพิมพ์ “พุทธศาสนา” เพื่อใช้เป็นกระบอกเสียง (10) ฝากมรดกธรรมและสร้างเครือข่ายสหัชกรรมไว้สืบทอดพุทธศาสนา

พิพัฒน์ สอนโย, กานนท์ เวชกามา, วัชระ หอมหวล และศราวุธ โชติจรัส (2548) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาการใช้เพลงพื้นบ้านและการแสดงพื้นบ้านอีสานในฐานะสื่อประเพณีเพื่อการพัฒนา การอนุรักษ์ และเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น” มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาพัฒนาการ บทบาทหน้าที่ของลำกลอนที่มีต่อชุมชน เพื่อวิเคราะห์ลำกลอนด้านองค์ประกอบทางดนตรี โครงสร้างของบทกลอน และเนื้อหาของบทกลอน เพื่อศึกษาแนวทางการอนุรักษ์พัฒนา และเผยแพร่ลำกลอนที่เหมาะสมกับปัจจุบัน นำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการของลำกลอนหมอลำเริ่มจากเป็นมหรสพพื้นบ้านที่สำคัญของชาวอีสาน หมอลำเกิดจากการเล่านิทาน การเว้าผญา การสูตรขวัญ และการเทศน์ หมอลำได้นำเอาผญามาร้อยเรียงเป็นกลอนลำ หมอลำมีพัฒนาการตามลำดับ คือ ลำพื้น ลำกลอน แบ่งได้เป็น ลำกลอนธรรมดา ลำชิงช้า ลำโจทย และลำชิง หมอลำมีบทบาทหน้าที่ลำกลอนที่มีต่อชุมชนอีสาน 2 ด้าน คือ ด้านความบันเทิงและด้านพิธีกรรม นอกจากนี้ยังพบว่าหมอลำมีประโยชน์ในการให้ความรู้และประชาสัมพันธ์ นโยบายของรัฐสู่ประชาชน นโยบายที่ชัดเจนเริ่ม พ.ศ. 2498 การรณรงค์ต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ และยังมีนโยบายอื่นดังนี้ กระทรวงสาธารณสุขเผยแพร่ให้ความรู้เกี่ยวกับการคุมกำเนิดและวางแผนครอบครัว โรคระบาดสุขอนามัย กระทรวงมหาดไทยเผยแพร่ให้ความรู้เกี่ยวกับความมั่นคงของชาติ กระทรวงเกษตร

และสหกรณ์เผยแพร่ให้ความรู้เกี่ยวกับการเพาะปลูก การชลประทาน กระทรวงวิทยาศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมเผยแพร่ให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาเผยแพร่ให้ความรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวทั่วประเทศ สำนักงานตำรวจแห่งชาติเผยแพร่ให้ความรู้เกี่ยวกับการจราจร กระทรวงศึกษาธิการเผยแพร่ให้ความรู้เกี่ยวกับการศึกษาและการศึกษานอกโรงเรียน กระทรวงยุติธรรมเผยแพร่ให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน มหาวิทยาลัยมหาสารคามเผยแพร่ให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการประชาสัมพันธ์มหาวิทยาลัย หน่วยงานดังกล่าวจะใช้สื่อกลอนลำหลายวิธีการ โดยจัดประกวดหมอลำ คัดเลือกเฉพาะกลอนที่มีเนื้อหาดีเพื่อนำไปใช้งาน

องค์ประกอบทางดนตรีและการแสดงลำกลอน ประกอบด้วย องค์ประกอบด้านภาษา หมายถึง ภาษาที่หมอลำใช้ในการแสดงหรือลำ ประกอบด้วย การเจรจา และคำสอย องค์ประกอบด้านดนตรีประกอบด้วยทำนองที่บรรเลง ทำนองลำ ทำนองขับร้อง ทำนองเจรจา เครื่องดนตรีใช้แคนบรรเลงคู่กันกับหมอลำ องค์ประกอบด้านการแสดงประกอบด้วย การแต่งกาย เวที ไฟแสงสี ด้านสิ่งตีกลอนหมอลำกลอน ลำกลอนมีรูปแบบดั้งเดิมที่ชัดเจน สามารถแบ่งได้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทางสั้นและกลุ่มทางยาว ลำทางสั้นเป็นการลำที่มีทำนองเร็ว กระชับเป็นหลักของหมอลำ ใช้สำหรับบรรยายเนื้อความที่ต้องการความรวดเร็วโดยมุ่งถึงเนื้อหาสาระของลำกลอน การลำทางยาวเป็นทำนองลำที่ช้า อ่อนโยน มีการเอื้อนเสียงเพื่อให้เกิดความไพเราะ บรรยายและพรรณนาความงามของธรรมชาติ สิ่งที่มีผลต่อการเกิดทำนองคือเสียงในภาษาพูด ทำนองลำมีความแตกต่างกันออกไป ทำนองที่เป็นที่รู้จักคือทำนองขับ โสम หรือทำนองลำพื้น ลำทางสั้นแบบอุบล ลำทางสั้นแบบขอนแก่น ลำเดินดงแบบขอนแก่น ทางสั้นแบบชัยภูมิ ทางยาวแบบอุบล ทางยาวแบบขอนแก่น ลำเรื่องต่อกลอนแบบอุบล ลำเรื่องต่อกลอนแบบขอนแก่น ลำเรื่องต่อกลอนแบบสารคามหรือกาฬสินธุ์ ลำเพลิน ลำเดี่ยวธรรมดา ลำเดี่ยวโฆง ลำเดี่ยวพม่า และลำเดี่ยวหัว โนนตาล ด้าน โครงสร้างของบทกลอน มี 2 ลักษณะด้วยกัน คือ ลักษณะแรกเกิดจากการนำคำที่มีเสียงสูงต่ำตามเสียงวรรณยุกต์ กลุ่มอักษรสูง กลาง และต่ำ อักษรคำเป็นคำตาย เนื้อหาของบทกลอน กลอนลำมีการประพันธ์เนื้อหาที่กว้างขวางซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาด้านปรัชญาศาสนา ความเชื่อ จารีตประเพณีในการดำเนินชีวิต การปกครองและความสามัคคี สุขอนามัยและสิ่งแวดล้อม และด้านการศึกษา ภาษาและเนื้อหา มีการเปลี่ยนแปลง ไปบ้างตามความสามารถของผู้ประพันธ์

แนวทางการอนุรักษ์เป็นสิ่งที่จะต้องดำเนินการแสดงหมอลำ การลำถูกเปลี่ยนแปลงไปมาก ทั้งในด้านเนื้อหาและขนบธรรมเนียมที่เกี่ยวข้องกับการแสดง การอนุรักษ์ทำได้ดังนี้ การสร้างหลักสูตรในสถานศึกษา การสร้างหลักสูตรท้องถิ่นด้านดนตรีและการแสดงพื้นบ้านอีสาน แนวทางการพัฒนาหมอลำประกอบไปด้วยหน้าที่และคุณค่าของหมอลำ หมอลำต้องมีจรรยาบรรณของหมอลำในการปฏิบัติตนที่ดี มีความซื่อตรงต่อเจ้าภาพ หมอลำต้องพิจารณาเรื่องเวลา การแสดง ขณะที่ยืนลำบนเวที การแต่งกาย บุคลิกท่าทาง ทำนองลำต้องพัฒนาให้เหมาะสมกับค่านิยมปัจจุบัน การสร้างเครือข่ายศิลปินพื้นบ้านเพื่อร่วมพัฒนาดนตรีและการแสดงพื้นบ้านอีสาน จัดรูปแบบการถ่ายทอดและสืบสานภูมิปัญญาหมอลำ โดยจัดการประกวดลำกลอนและการจัดทำสื่อเผยแพร่

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2548) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวิถีชีวิตภูมิปัญญาไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา สำรวจ รวบรวมข้อมูล องค์ความรู้ แนวคิดและการดำเนินงานของสถานศึกษาและแหล่งภูมิปัญญาไทยที่มีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวิถีชีวิตภูมิปัญญาไทยด้านต่าง ๆ 9 ด้าน ได้แก่ ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม และหัตถกรรม ด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ด้านโภชนาการ ผลการศึกษาพบว่า แหล่งภูมิปัญญาไทยมีการจัดกิจกรรมที่มุ่งให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมและเกิดการเรียนรู้ในเรื่องการอนุรักษ์ ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชนต่าง ๆ มีการถ่ายทอดความรู้โดยเจ้าของหรือตัวภูมิปัญญาไทยเป็นผู้บรรยาย อธิบายบอกเล่าเรื่องราวความรู้สาระและคุณค่าของภูมิปัญญาที่ได้ดำเนินการ มีการสาธิต ขั้นตอนและวิธีการผลิต พร้อมทั้งนำชมสภาพจริง ของจริง ระหว่างบรรยายและสาธิตจะเปิดโอกาสให้นักเรียน นักท่องเที่ยว หรือผู้มาชมได้ซักถาม แลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน รวมทั้งได้ร่วมทดลองปฏิบัติด้วย และได้ถ่ายทอดความรู้โดยผ่านสื่อพื้นบ้าน การเขียนบทความ การจัดแสดงดนตรีพื้นบ้าน ดนตรีไทย

อัครี จันทร์นวล และบุญชู ศรีเวียงยา (2548) ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านในกระบวนการผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านในกระบวนการผลิต ความต้องการของผู้บริโภคกลุ่มต่าง ๆ ที่มีต่อสินค้า และเพื่อจัดทำเป็นสื่อวิถีทัศน์ในกระบวนการผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของชุมชนในจังหวัดมหาสารคาม โดยคัดเลือกกลุ่มช่างจำนวน 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผลิตกลองยาวพื้นบ้านอีสาน ตำบลบ้านหวาย อำเภอวาปีปทุม กลุ่มผลิต

เครื่องเบญจรงค์ลายน้ำทอง ตำบล โศภพระ อำเภอกันทรวิชัย และกลุ่มผลิตชุดรับแขกจากห้วย ตำบลลาดพัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

ผลการวิจัยพบว่า การผลิตกลองยาวพื้นบ้านอีสานที่ตำบลบ้านหวาย จะใช้วิธีการดั้งเดิมที่สืบทอดมาและใช้เครื่องจักรไฟฟ้าในการผลิต สำหรับเครื่องเบญจรงค์ลายน้ำทอง เป็นเครื่องปั้นดินเผาที่เขียนลายด้วยวิธีลงยาด้วยสีทองที่ทำจากทองคำ เครื่องถ้วยลายน้ำทอง ลวดลายที่วาดลงในเครื่องเบญจรงค์ สะท้อนถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน มีวัฒนธรรมตามความเชื่อของไทยและวิถีชีวิตของคนไทย ส่วนกลุ่มผลิตชุดรับแขกจากห้วยมีกระบวนการผลิตที่ใช้มือตลอดกระบวนการ มีการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ทันสมัย เป็นที่ยอมรับของกลุ่มผู้บริโภค

การศึกษาถึงภูมิปัญญาชาวบ้านในกระบวนการผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของชุมชนในจังหวัดมหาสารคามในครั้งนี้ ถือเป็นการส่งเสริม สืบสาน และอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้าน ให้ผู้สนใจได้ศึกษาเพื่อเกิดองค์ความรู้ต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในรายงานประกอบการเรียนรายวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร ประจำปีภาคเรียนที่ 2/2550 มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม” ทำให้คณะผู้วิจัยได้แนวทางในการดำเนินการวิจัย โดยจะศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในรายงานวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร โดยพิจารณาจากประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น 12 ประเภท ซึ่งได้จากการประมวลแนวคิดของเอกวิทย์ ฤ กลาง (2540, หน้า 182 – 264) รุ่ง แก้วแดง (2541, หน้า 206 – 208) และสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547, หน้า 10 – 11) ดังนี้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยีโดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตร ด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิต การแก้ไข โรคและแมลง และการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตร เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้าน

การบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์แผนไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้ เช่น ยาจากสมุนไพรอันมีอยู่หลากหลาย การนวดแผนโบราณ การดูแลและรักษาสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์ การพัฒนา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการด้านการสะสมบริหารกองทุนและสวัสดิการในชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการรักษายาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม หัตถศิลป์ กวีศิลป์ การละเล่นพื้นบ้าน เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการองค์กร หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานขององค์กร ชุมชนต่าง ๆ ให้สามารถพัฒนาและบริหารองค์กรของตนเองได้ตามบทบาทหน้าที่ขององค์กร เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้าน เป็นต้น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานเกี่ยวกับภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษา ตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อ และประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติ ให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม เช่น การถ่ายทอดหลักธรรมทางศาสนา การบวชป่า การประยุกต์ประเพณี

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการศึกษา หมายถึง ความสามารถในการถ่ายทอดการอบรมเลี้ยงดู การบ่มเพาะ การสอนสั่ง การสร้างสื่อและอุปกรณ์ การวัดความสำเร็จของการศึกษา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านโภชนาการ หมายถึง ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์ และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็นสินค้าและบริการส่งออก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของทรัพยากรด้วย

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY